

Данијела Поповић*
Универзитет у Нишу
Филозофски факултет
Депарتمان за српску и компаративну књижевност

УДК 39:929 Ђорђевић Т.
Прегледни научни рад
Примљен: 30. 9. 2011.

КАРАКТЕРИСТИКЕ И РЕЦЕПЦИЈА НАУЧНОГ РАДА ТИХОМИРА Р. ЂОРЂЕВИЋА

У раду је указано на основна обележја научноистраживачког дела Тихомира Р. Ђорђевића, једног од најзначајнијих српских етнолога и културних историчара. Нарочита пажња посвећена је његовим теоријско-методолошким усмерењима. Поред тога, истражен је и пријем на који су, у српској науци, наишле његове идеје и резултати научних истраживања.

Кључне речи: Тихомир Р. Ђорђевић, етнологија, усмена књижевност, културна историја, културолошка критика.

У групи научних радника и истраживача који су својом делатношћу обележили период у историји српске науке и културе крајем 19. и почетком 20. века налази се и име Тихомира Р. Ђорђевића. Његово научно дело посвећено је, пре свега, истраживањима на пољу етнологије. Из те тачке, његова интересовања усмеравала су се и на друге области науке, мање или више повезане са науком о народном животу. Веома обимно и тако разноврсно, његово научно дело и у времену садашњем има изузетних и неспорних вредности. Разлога за то има много. Ђорђевић је дугогодишњим радом успео да остави бројне радове, студије, монографије који представљају резултате пионирских истраживања у српској етнологији (радови о народним играма, медицина итд.) Управо због тога, он се сматра, заједно са Јованом Ердељановићем, утемељивачем ове науке у Срба. Истовремено, не може се оставити по страни његов допринос развоју науке о усменој књижевности, као и других дисциплина, сродних етнологији.

Мада је, када се говори о узорима који су били покретачи Ђорђевићеви на самом почетку научноистраживачког рада, дело Вука Караџића било најинспиративније,¹ он није остао једино на томе. Већ у првим бројевима часописа *Караџић*² може се пратити његова упућеност у оновремену

* danijelapop@filfak.ni.ac.rs

¹ Говорећи о најзначајнијим узорима и утицајима који су га покретали у научном раду, Т. Ђорђевић је поменуо Вука Караџића, народне песме и дело Стојана Новаковића. Видети: Аноним, Г. Др. Тихомир Ђорђевић прочитаће данас своју академску беседу, Политика, 02. 01. 1938, стр. 8.

² Покренут у Алексинцу 1899. године. Власник и уредник био је Т. Ђорђевић.

етнографску литературу објављивану у Европи и свету, и то не само када су у питању прикази појединих значајних дела. Утицаји савремених токова видљиви су и у Ђорђевићевим радовима (пре свега *Српски фолклор*, објављен у *Караџићу* 1900. године): идеја о фолклору као делу етнологије, измене којима су изложени старији облици народног живота и културе, идеја о националном идентитету који има основу у традиционалној култури итд. Неки од ових ставова карактеристични су за учење А. Бастијана и Е. Тејлора.³ Ђорђевић је свестан снаге модерне културе која утиче на измену облика народне културе. У својим истраживањима препознао је, поред токова разарања традиционалне културе – условљених развојем цивилизације, и разне облике друштвених акција које су за циљ имале гушење и гашење народних обичаја. „Упркос томе, Ђорђевићеве симпатије су несумњиво на страни традиционалне народне културе, на страни фолклора и обичаја, на страни онога што је он звао „наш народни живот“. Он народну културу види као жртву једног непожељног, мада фаталног тока ствари.“⁴ Ђорђевићу је замерана таква, на изванредан начин романтичарска визија традиције и њених вредности. Треба имати на уму, међутим, да је и са таквим виђењем он приступио етнолошкој грађи на модеран начин, организујући научно утемељена истраживања, уз примену одговарајућих метода и техника. Да је и такав приступ пратило промишљање, не тек механичка примена, показује и чињеница да је технике прилагођавао условима на терену и природи испитиваног материјала.⁵ Ђорђевићево инсистирање на научном приступу фолклору, прикупљању и истраживању имало је за циљ не само утемељивање нове науке у Срба већ и низ ефеката који су били, пре свега, у функцији очувања националне идеје и бића. Према мишљењу И. Чоловића, такав приступ питањима фолклора придаје етнологији и фолклористици национални значај. Издвајање манифестација националне културе и њихово проучавање омогућава

³ Према мишљењу А. Бастијана, народи поседују, као психолошки примитивни културни фонд, исте идеје. У каснијем стадијуму развоја, појављују се разлике, односно идеје својствене појединим народима (елементарне идеје и идеје народа). Представник енглеске антрополошке школе Е. Б. Тејлор формирао се под утицајем наука о природи и еволуционизма, као и Контовог позитивизма (Џузере Кокјара, *Istoriја folkloga u Evropi*, (I, Beograd, 1984), II, Beograd, 1985, стр. 133). Ђорђевићеви ставови блиски су, између осталог, Тејлоровој идеји о замени старих форми новима, под утицајем цивилизацијских токова. Примитивни свет, према Тејлору, основа је од које се у развоју полази и ум дивљака се не разликује од ума цивилизованог човека; општи ток цивилизације је резултат сукоба између постојаних и мање трајних институција. „Он такође тврди да се на широком пољу људских појмова види да цивилизација на крају увек тријумфује, иако је принуђена да се бори не само с у п о р н о ш ћ у, с којом се одржавају остаци једног н и ж е г стања, већ и са дегенерацијама што се рађају у њој самој.“ (Кокјара, *navedeno delo*, стр. 135).

⁴ Иван Чоловић, *Село и град у делу Тихомира Ђорђевића*, у: *Политика симбола*, Београд, 2000, стр. 151.

⁵ Драгослав Антонијевић, Тихомир Ђорђевић и његово научно дело, Зборник за друштвене науке Матице српске, 53, Нови Сад, 1969, стр. 141.

прелаз из примитивних у модерне облике, али без губљења самосвојности (*националне културне индивидуалности*). „То нас води закључку – који код Ђорђевића остаје имплицитан – да се национална индивидуалност, карактер, дух, биће народа, захваљујући одговарајућим методима научног и васпитног рада, може одвојити од народне културе као свог привременог историјског становишта и прећи без остатка у културу вишег, модерног типа. Штавише, прави, пречишћени и самосвестан облик националне културе јавља се тек изван аутентичне примитивне народне културе, која се у својим појавним облицима (обреди, обичаји) може и чак мора потискивати и замењивати обрасцима модерног живота.“⁶

Непосредније контакте са научним круговима у иностранству Ђорђевић је остварио већ приликом боравка у Бечу и Минхену 1902. године, када је, по мишљењу Д. Антонијевића, упознао нове методе и правце у етнологији. Боравак у Енглеској, између осталог, омогућио му је још боље познавање еволуционистичког правца и тзв. енглеске антрополошке школе (Морган, Тејлор, Макленан, Фрејзер⁷). Везе са савременим токовима у европској и светској етнологији није губио током читавог радног века. Ђорђевићева етнографска истраживања, обележена су компилацијом еволуционистичког правца са приступом који је подразумевао повезивање са другим наукама – историјом, археологијом, социологијом, психологијом, књижевношћу. Прикупљање и систематизација грађе организовани су применом упутстава⁸ која су представљена сарадницима на терену. Ђорђевић је састављао своја, преводио упутства других истраживача и настојао да их учини доступним што је могуће ширем кругу потенцијалних сакупљача грађе. Поред технике интервјуа (затвореног и отвореног), у процесу прикупљања грађе користио је и посматрање са учествовањем и посматрање преко информатора.⁹ Притом,

⁶ И. Чоловић, наведени рад, стр. 154.

⁷ Ђорђевић се, нпр., у проучавању лапота ослањао на Фрејзерово тумачење убијања краљева. У складу са тим, поред економских, издвојио је и религиозне компоненте које су утицале на појаву и одржање овог обичаја. Видети: Бојан Јовановић, Тајна лапота, Нови Сад, Београд, 1999, стр. 20.

⁸ У литератури се често среће констатација да је управо Ђорђевић у етнолошка проучавања увео методу упутстава/упитника. Ипак, таква је пракса била позната и раније. Видети нпр. упутство за прикупљање грађе које је саставио и у Босанској вили, у неколико наставака, објавио Фридрих Краус (у бројевима за јануар, фебруар, март, април, јун и август 1887. године). Њему је, иначе, Вид Вулетић Вукасовић приписао заслуге увођења реда у етнографију: „Доста му је та слава да је свео нашу етнографију, науку за познавање народа до праве системе, јер ти је то до сада свак обрађивао по своме ћенфу и на своју руку.“ (Вид Вулетић Вукасовић, Двије на палок, Босанска вила, бр. 1, 01. јануар, Сарајево, 1887. године, стр. 8). У Босанској вили су и у другим приликама објављивана упутства за прикупљање грађе (видети: Ур (уредништво), Упутства за познавање села у Босни и Херцеговини, Босанска вила, 28. 02. и 15. 03, Сарајево, 1898).

⁹ Драгослав Антонијевић, Научне методе и технике Тихомира Ђорђевића, Народно стваралаштво, Folklor, VII, св. 28, Београд, 1968, стр. 227.

извори из којих је грађа прикупљана нису били само теренске природе. Ђорђевић је материјал прикупљао из архива и постојеће научне литературе.

У досадашњим истраживањима научног опуса Тихомира Ђорђевића његови су радови разврставани према различитим критеријумима, у зависности од тематике, извора на којима се проучавање заснивало итд. У основне области његовог научног рада убрајају се, поред опште етнологије, посебна етнологија, културна историја, музеологија. Ужа усмерења, у оквиру поменутих области, подразумевала су проучавања духовне и материјалне културе (свадбених, погребних обичаја, веровања, обичајног права, народних предања, књижевности; економије, насеља, заната, социјалних типова), као и народне медицине. Резултате ових истраживања објављивао је у најзначајнијим и најпознатијим својим радовима као што су *Наши народни живот, Зле очи у веровању Јужних Словена, Природа у веровању и предању нашега народа, Вештица и вила у нашем народном веровању и предању, Вампир у нашем народном веровању и предању*.

Свест о сложеним историјским приликама на Балканском полуострву и таквим истим релацијама између народа који су на тим просторима боравили, утицала је на потребу Т. Ђорђевића да и етнографске карактеристике ових народа доживљава у њиховој међусобној повезаности и утицајима. Није стога необично што су у жижу његовог интересовања улазили и многи балкански народи (Румуни, Албанци, Грци, Бугари), као и они који су на ове просторе долазили и краће или дуже време на њима боравили (Роми, Турци, Јевреји, Цинцари). Нарочитог су значаја студије о Ромима које су Ђорђевића учиниле једним од најзначајнијих српских ромолога.

Потреба да се о одређеним појавама прикупи што више информација из разнородних извора утицала је на доминацију фактографског материјала у Ђорђевићевим делима. Због тога, „његов коначни суд није логички следио из научних анализа, већ је изражаван систематски сређеним и представљеним информацијама. Неусаглашеност између обиља чињеничког и оскудности интерпретативног показују мисао везану за чињенично која без одговарајуће дистанце није одолела ризику постварања.”¹⁰ Ипак, чини се да треба имати у виду чињеницу да наука на самом почетку свога развоја мора располагати одговарајућим фондовима пописане и систематизоване грађе. Ђорђевићева је заслуга, између осталог, што је неуморно радио управо на том послу. Он је припадао оној групи научних радника који су критички сагледавали своје радове. Готово свако његово веће дело у предговору садржи позив другим истраживачима да прошире и продубе истраживања која су његовим радом започета. Свест о одређеним недостацима у тим истраживањима и резултатима добијеним таквом методологијом одликовала је Тихомира Ђорђевића и онда када је судио о својим најзначајнијим делима, настајалим након дуготрајних и исцрпних проучавања.

Будући зачетником бројних значајних послова на пољу српске науке о народном животу, науке и културе уопште, он је, као научник и културни

¹⁰ Бојан Јовановић, Тихомир Ђорђевић и антејски принцип етнологије, Балканика XXV /2, Београд, 1994, стр. 50.

прегалац бивао и сам предметом анализе других научних радника. Ако се имају у виду величина научног корпуса, вредност резултата до којих је у својим истраживањима долазио, интердисциплинарност и слично, не може чудити чињеница да су се о тим научним достигнућима изјашњавали, током његовог радног века до данашњих дана, бројни истраживачи. Готово све радове посвећене Тихомиру Р. Ђорђевићу обележила је свест о посебном месту које у историји српске науке он заузима. Ни у радовима који су представљали критичко сагледавање појединих његових ставова и у којима се мање-више јасно и отворено говорило о њиховој превазиђености, није било говора о негирању значаја Ђорђевићевог комплексног и обимног научног корпуса.

Чињеница да је Ђорђевић у свом раду често прелазео оквире етнологије као науке и залазио у просторе других наука није остала незапажена. Рецепцију Ђорђевићевог дела карактерише, између осталог и сагледавање широке заснованости његовог приступа етнографији. Због тога су о његовом делу мишљења могли износити етнологи, књижевни историчари, проучаваоци усмене књижевности, антрополози, палеографи, социолози и други.

Истичући Ђорђевића као врсног аналитичара и синтетичара, научника који је утемељио етнологију и фолклористику, Драгослав Антонијевић поменуо је као његов посебан допринос оригиналну дефиницију етнологије. Према његовом мишљењу, она је била оригинална и, уз одређене ограде, могла се сматрати прихватљивом и у оквиру савремених приступа етнологији као науци. Указао је на Ђорђевићеву способност да путеве научног истраживања прилагоди грађи и да, у циљу добијања потпунијих информација, комбинује различите изворе – теренски материјал употпуњавао је архивском историјском или археолошком грађом.¹¹

Разноврсна и дугогодишња научна делатност Ђорђевићева биле су, како је сматрао Боривоје М. Дробњаковић, покретане искреном и снажном љубави према српском народу, његовој науци и култури. Свестраност и посвећеност красиле су Ђорђевића као научника. Бројни научни радови у којима је закључке заснивао на обиљу материјала од трајне су вредности. Дробњаковић је говорио о његовом педагошком раду, односу према студентима, начину комуникације и несебичности: „Одличан познавалац материје о којој говори, као предавач био је убедљив. И као што се у својим списима одликовао јасним и лаким стилем, прецизним и збијеним излагањем, таква су била и његова предавања: концизна, јасна и лако разумљива. Према својим ученицима био је приступачан и врло предусретљив. Због тога су га генерације његових ђака цениле, поштовале и према њему гајиле особиту љубав. Његов дом за њих је био отворен. Несебично и предусретљиво упућивао их је и помагао у њиховим научним прегнућима, спреман да им буде при руци и у свакој другој тешкој прилици. Омиљен као наставник, био је омиљен и као човек и друг, па је уживао неподељене симпатије и љубав великог броја својих поштовалаца.”¹²

---

¹¹ Драгослав Антонијевић, *Тихомир Ђорђевић и његово научно дело*, стр. 139–150.

¹² Боривоје М. Дробњаковић, *Др Тихомир Р. Ђорђевић* (19. II 1868 – 28. V 1944),

Наглашавајући да, заједно са Јованом Ердељановићем, Т. Ђорђевић има посебних заслуга у заснивању етнологије и њеном осамостаљивању као посебне науке, Мирко Р. Барјактаровић издвојио је неколико области у чијем се проучавању Ђорђевићеви научни радови сматрају пионирским. Реч је о народним играма, ношњи, исхрани, браку итд. „Али, и поред тога, он је несумњиво од свих наших етнолога досада био највећи и најбољи систематичар грађе и литературних података. Скоро свако питање које је обрађивао он је почињао упоредним подацима са стране, да би га завршио упоредним излагањем наших домаћих података.”¹³ Ђорђевићева склоност да проблеме расветљава са више аспеката, нудећи, притом, поред обимне документације, и увид у изворе из различитих области, омогућавала је лакши приступ истраживањима проблема које је он само поменуо. Интензиван рад на популаризацији етнологије и формирање широке мреже сарадника на терену резултирали су, поред значајног фонда прикупљене грађе, и афирмацијом појединих народних учитеља као испитивача народног живота (С. Грбић, С. Тановић и други).

Душан Недељковић сматрао је изузетним научни допринос Т. Ђорђевића развоју етнологије у Србији, не једино због чињенице да је поставио темеље бројним истраживањима. Изузетно широког образовања и интересовања, Ђорђевић је „био увек напредних тежњи и у најопштијим проблемима метода, принципа и систематизације научних испитивања народног живота. Увек савремен, његов научни рад је неизбежно понео у понеким појединостима ограничености његова времена, места и услова, али је зато увек у целини био самопрегорно понет најнапреднијим научним тежњама.”¹⁴

Према мишљењу Ивана Ковачевића, основни чиниоци који су утицали на Ђорђевићево виђење основних методолошких принципа у етнологији јесу почетна визија друштва, свест о улози науке у друштву, логичко-епистемолошко схватање о науци као мисаоној делатности и развијеност истраживачке праксе.¹⁵

Основним вредностима Ђорђевићевић истраживања Љубица Јанковић сматрала је савесно прикупљање грађе из разних извора, тачна запажања, прегледно, систематично и синтетично излагање. Први је започео истраживања етномузиколошке и етнокореографске грађе утемељено на научној методологији и савременим научним принципима. „Тихомир Ђорђевић је као културни историчар, фолклорист и балканолог, углавном радио по методама

ГЕИ, I, 1–2, стр. 550.

¹³ М. Р. Барјактаровић, *Др Тихомир Р. Ђорђевић и његов рад: 1868 – 1944*, ГЕМ, књ. XVI, стр. 259.

¹⁴ Душан Недељковић, *Етнолошко дело и личност академика Тихомира Ђорђевића*, Споменаца посвећена стогодишњици рођења Тихомира Ђорђевића, САНУ Посебна издања, књ. CDXLV, Споменаца, књ. 51, Београд, 1971, стр. 28.

¹⁵ Иван Ковачевић, *Историја српске етнологије*, II, Правци и одломци, Београд, 2001, стр. 142.

по којима раде савремени етномузиколози и етнокорееолози. Због свега овога може се сматрати као један од претходника и зачетника етномузикологије и етнокорееологије не само у Србији него и у свету.”¹⁶ У његовим истраживањима ове области фолклора видљиве су честе компарације са етномузиколошким фондом других народа. Појаве је посматрао и развојно, сагледавајући њихове измене од културних и друштвеноисторијских прилика. Мултидисциплинарна истраживања карактеришу и приступ народним играма и музици. Резултати Ђорђевићевих истраживања корисни су, по мишљењу Љ. Јанковић, и историчарима игре и музике „јер могу послужити за осветљавање било протеклих стања у живом стваралачком процесу орске и музичке традиције, било народног живота у игри и музици у прошлом веку и почетком овог века.”¹⁷

Оцењујући Ђорђевићеве *Српске народне игре*, Оливера Младеновић указала је и на чињеницу да се у том делу Ђорђевић показао не само као добар познавалац народне игре и музике већ и историје религије уопште. Истичући низ доприноса етнокорееологији које је овом расправом дао Ђорђевић (покушај да се песме за игру допуне забрављеним текстовима, оригинална класификација назива игара), она је додала да је дело и у јужнословенским оквирима пионирског карактера (иако је било претходника који су се овом тематиком бавили на другачији начин). „Ђорђевић је био на висини савремене етнологије и фолклористике; захваљујући своме великом познавању стране и домаће литературе, он је смело приступио класификацији народних игара (која и данас важи јер нису нађена боља решења), увео је нове термине, нпр. орска игра, отпочео етнокорееолошка и фолклористичка истраживања трагајући за већ ишчезлим текстовима орских песама итд.”¹⁸

Сагледавана са аспекта савремене етнокорееологије, нека становишта Ђорђевићева у новије време изложена су критичком разматрању и сматрају се недовољно прихватљивим. Оливера Васић нпр., у том контексту, помиње дефиницију игре и неке од критеријума класификације. Посебно се осврће на његово опредељење да орске игре у оквиру обредно-обичајних манифестација назове религиозним (мада више чуди критика – обреди и веровања свакако су остаци старих, паганских, *религијских* система). Ипак, наглашавајући значај Ђорђевићеве студије о српским народним играма, Васић указује и на чињеницу да она ни после толико времена није изгубила вредност нити је превазиђена: класификација је важећа, терминологија такође.¹⁹

¹⁶ Љубица С. Јанковић, Историјско-етнолошки радови Тихомира Р. Ђорђевића о народном животу у игри и музици, Споменица посвећена стогодишњици рођења Тихомира Ђорђевића, САНУ Посебна издања, књ. CDXLV, Споменица, књ. 51, Београд, 1971, стр. 15.

¹⁷ Исто, стр. 16

¹⁸ Оливера Младеновић, Око расправе Тихомира Ђорђевића „Српске народне игре”, Гласник Етнографског института Српске академије наука и уметности, књ. XXVI, Београд, 1977, стр. 182.

¹⁹ Оливера Васић, Класификација игара Тихомира Ђорђевића и њен значај данас,

Прва Ђорђевићева проучавања из области етномедицине везују се за формирање рубрике Медицински обичаји у Срба у оквиру часописа *Караџић*, Прикупљање грађе током низа од педесетак година представљало је само један од облика бављења етномедицином и спровођено је захваљујући примени различитих техника (проучавање архивске грађе и анкета). Значај ових проучавања није се сводио само на оквире етнологије – Ђорђевић је, наиме, сматрао веома важним повезивање етномедицине са научном медицином „због чињенице да је прва представљала грађу за упознавање медицинске културе у прошлости”.²⁰ Велики број радова Т. Ђорђевића садржи етномедицинску грађу. Поред студија насталих захваљујући путовањима у организацији Друштва за чување народног здравља, С. Кнежевић је издвојила чланке објављиване у медицинској периодици као и монографију *Природа у веровањима и предањима нашега народа*. Реконструкцију медицинске прошлости Ђорђевић је започео архивским истраживањима. Подстреком за наставак истраживања у овој области С. Кнежевић сматрала је његов избор за члана Српског лекарског друштва: „Посебно је на себе скренуо пажњу студијом Медицина у Србији првих година владе Кнеза Милоша, што је објављено најпре у медицинском часопису, а непосредно после тога и као посебно издање. Студија је указивала на аутора посебних квалитета. Зато је Ђорђевић, иако етнолог, изабран за члана Српског лекарског друштва.”²¹

У краћем прегледу Ђорђевићевих радова Мирослав Драшкић посебно је истакао реконструкцију народне одеће из прве половине 19. века (*Из Србије кнеза Милоша*): „Осветљавајући културне прилике тога доба у Србији, Тихомир Ђорђевић је у овој својој студији исписао редове о нашој народној сеоској а нарочито градској ношњи који и до данас још нису превазиђени.”²²

Од самих почетака научне каријере, Ђорђевића су занимали живот и култура Рома. Прикупљање грађе започео је у местима око Алексинца, у периоду у коме је радио као професор у гимназији и учитељској школи. Његова дисертација један је од најзначајнијих научних радова посвећених истраживању овог народа не само у оквирима српске етнологије. Њоме и другим својим радовима на ову тему Ђорђевић је поставио темеље научном истраживањима живота и културе Рома. Био је уважен и познат ромолог у нашим и светским научним круговима. Етнографски материјал који је о овом народу Ђорђевић савесно и темељно прикупио научно је обрађен. „У свему овоме његова величина је утолико већа што је он – упркос личном саосећању са овим несретним народом и свом

Балканика, XXV/2, Београд, 1994, стр. 95–99.

²⁰ Сребрица Кнежевић, *Професор етнологије Тихомир Р. Ђорђевић и његово проучавање медицинских прилика у прошлости*, стр. 267.

²¹ Исто, стр. 268.

²² Мирослав Драшкић, *Проучавање народних ношњи Тихомира Р. Ђорђевића*, Гласник Етнографског института Српске академије наука и уметности, књ. XXII, Београд, 1973, стр. 222.

великом личном пријатељству с његовим припадницима, који су се одувек налазили на најнижој социјалној лествици – остао на висини свог научног задатка. То значи да је остао крајње објективан у својим проучавањима. А баш тај његов објективан критички став је и допринео да су његова проучавања која су нам, срећом, остала у наслеђе, задржала своју пуну вредност до данашњих дана.”²³

Сагледавајући допринос Т. Ђорђевића социолошким истраживањима, Светозар Ђулибрк пошао је од закључака до којих је, бавећи се истим послом, дошао још 1938. године Ђорђе Тасић.²⁴ Они су се, углавном, односили на осветљавање социолошке природе појединих Ђорђевићевих радова, као и на утврђивање одређених области у оквиру чијег проучавања је долазило до прожимања етнологије и социологије. Продубљујући Тасићева истраживања, С. Ђулибрк је истакао да су на Ђорђевића утицала истраживања и социологија Вука Караџића и Валтазара Богишића. Видљиви су били, поред осталог, и утицаји оновремених социолошких теорија Огиста Конта и Херберта Спенсера. Мада је Ђорђевић у бројним својим истраживањима, прелазећи границе етнологије, залазио у оквире социолошких истраживања, Ђулибрк је нарочито издвојио проучавање циганског живота, социјалних типова, типова жена, сеоских и градских насеља, као и дефинисање и класификацију обичаја. У тим својим истраживањима, Ђорђевић је настојао да, посматрајући појаве у развоју, наводи узроке и последице њиховог појављивања.

Запажене резултате Ђорђевић је имао и на пољу историје урбанизма и архитектуре. Заснивајући своја проучавања претежно на архивској документацији и литератури из области историје, он је представио драгоцену грађу из ове области.²⁵ Склоност његову да поједине појаве из сфере народног живота посматра путем архивске грађе истакао је и Милисав Лутовац. Говорећи о Ђорђевићу као антропогеографу, истакао је да се управо таквим приступом употпуњују истраживања на терену (активности Јована Цвијића и његових сарадника).²⁶

Слободан Зечевић је, као многи други етнологи, Тихомира Ђорђевића сматрао истраживачем чији су научни радови обележили почетке развоја етнологије у Срба. Разноврсно и засновано на савременим научним достигнућима, Ђорђевићево је дело било посвећено и бројним облицима духовне и материјалне

²³ Андријана Гојковић, *Цигани у проучавањима Тихомира Ђорђевића са посебним освртом на циганску музику*, Балканика, XXV/2, Београд, 1994, стр. 94.

²⁴ Ђорђе Тасић, Тихомир Ђорђевић са гледишта социологије, *Социолошки преглед*, књ. I, Београд, 1938.

²⁵ Бранислав Којић, Тихомир Ђорђевић као историчар урбанизма и архитектуре, *Споменица посвећена стогодишњици рођења Тихомира Ђорђевића*, САНУ Посебна издања, књ. CDXLV, Споменица, књ. 51, Београд, 1971, стр. 18–22.

²⁶ Милисав Лутовац, Тихомир Ђорђевић као антропогеограф, *Споменица посвећена стогодишњици рођења Тихомира Ђорђевића*, САНУ Посебна издања, књ. CDXLV, Споменица, књ. 51, Београд, 1971, стр. 23–24.

културе. Нарочито је оно било значајно у области фолклористике и митологије. Смаграјући Ђорђевића оцем српске фолклористике, Зечевић је указао на бројне његове заслуге у овој области: „Ђорђевићев пионирски рад састоји се у томе што је одредио границе и систематизовао поједине гране фолклора и оцртао методе њиховог проучавања. Његова систематика народних обичаја, на пример, до данас је остала ослонац за проучавање овог пространог сектора народног живота. Систематика његових анкета и упитника и данас је чврст ослонац за сабирање народног блага.”²⁷

Посебна духовна клима у Србији крајем 19. и почетком 20. века, зачета деловањем Јована Цвијића и Јована Скерлића, утицала је и на специфично виђење књижевности и књижевне критике која је имала значајну позицију у таквој концепцији културе: „Што се више отварала према духовним наукама у духовним дисциплинама, она је постајала све гипкија и све модернија. Спајала је различите приступе и свест о књижевности градила на поимању културе као целине, где су све уметничке и мисаоне форме равноправни чиниоци опште духовности.”²⁸ Ђорђевићев приступ истраживању народног живота, по мишљењу Предрага Палавестре, уклапао се у ове тенденције и, мада посредно, деловао је на развој мисли о књижевности. „Он је био међу оним српским научницима који су простор књижевности проширили и на друге облике културе с којима је књижевно стварање тесно повезано. Отворио је непресушне руднике фолклорног наслеђа као трајног изворишта песничке и уметничке имагинације и особеног начина мишљења, где се преплићу и изједначавају реална животна збивања и магијски ритуали, митски и религијски наноси, симболи, слике и метафоре, од којих је начињена не само поетска стварност него и сам језик књижевности.”²⁹ Методологија која је почивала на свести о значају традиције за културни и општедруштвени развој у Ђорђевићевом научном раду представљала је посебан облик културолошке критике.³⁰ Широко заснованим моделом етнолошких и фолклористичких проучавања он је утицао, како сматра

²⁷ Слободан Зечевић, Тихомир Ђорђевић, у: Српска етномитологија, Београд, 2008, стр. 52.

²⁸ Предраг Палавестра, Историја српске књижевне критике: 1768–2007, том I, Нови Сад, 2008, стр. 199. Утемељивачем идеологије из које су израсла напредна културна и друштвена стремљења сматра се Јован Цвијић, мада је у том периоду било и стремљења другачијег типа, са истим циљем (модернисти). Заједничка је била тежња ка изградњи друштва које ће бити напредно, модерно и ангитеза „оној балканској култури која је била мешавина декадентне фазе патријархалне и скоројевићске етапе грађанске културе.” (Милан Радуловић, Културолошка критика у српској књижевности, Тихомир Р. Ђорђевић, у: Критичка мисао филозофа и научника, приредио Милан Радуловић, Нови Сад, Београд, 1995, стр. 42). Тихомир Ђорђевић је свакако био представник оне струје која је у себе укључивала националну компоненту – без специфичности које народ има у свом духу и трајању нема ни идентитета, националног ни културног.

²⁹ П. Палавестра, наведено дело, стр. 200.

³⁰ Милан Радуловић, наведени рад, стр. 47–50.

М. Радуловић, на путеве научноистраживачког рада у области науке о народном животу, али и књижевне историје и критике. „Драж његових фолклористичких интерпретација управо је у томе што он феномене патријархалне културе не посматра само објективно, већ је и сам њоме прожет, па стога, интимно и искрено, а не само теоријски и начелно, осећа и доживљава њену духовност као живу људску стварност, као егзистенцијалну и антрополошку ситуацију а не само као историјску и друштвену појаву.”³¹

Доживљавајући фолклористику као дисциплину која се бави проучавањем свих облика духовне и материјалне културе, истичући њену повезаност са другим наукама, инсистирајући на њеној методолошкој утемељености, Тихомир Ђорђевић је поставио основе модерне етнологије и фолклористике.³² Прикупљању грађе о народном животу, књижевности и уметности, и његовом заслугом, приступило се организованије, систематичније. Научни опус академика Ђорђевића, вреднован са различитих аспеката, засигурно је допринео развоју науке у Срба, посебно етнологије и њој сродних дисциплина

Danijela Popović

CHARACTERISTICS AND RECEPTION OF SCIENTIFIC WORK OF TIHOMIR R. ĐORĐEVIĆ

Summary

Scientific work of Tihomir R. Đorđević is very diverse and of great importance for Serbian science. It has a particular value for the development of ethnology, but also of other sciences (science on oral literature, sociology, history, special ethnologies). Đorđević strived to reorganize the studying of Serbian folk life and to adjust it to modern tendencies and achievements in the scope of European and world science. Pointing out the specificities of folk corpus and its broader, national importance, Đorđević managed to initiate an organized and systematic collection and studying of the corpus from the field. His contribution to the development of ethnology and its independence as a science was pointed out in the scientific circles. Prominent focus to the folk material and the lack of the interpreted are the things he was taken amiss. However, the reception of his scientific opus is characterized by awareness of exceptional contribution to the development of science on folk life, as well as other fields directly connected to it.

---

³¹ Исто, стр. 45.

³² Исто, стр. 47–50.

